

Дрига Ірина. *Pontika: Тюркологічні студії*. – К: Четверта хвиля, 2010. – 532 с.

Вкінці минулого року світ побачила збірка наукових праць старшого наукового співробітника, кандидата філологічних наук Ірини Дриги “*Pontika: Тюркологічні студії*”. Праця вийшла під грифом двох базових орієнталістичних центрів України: Інституту сходознавства імені А. Кримського НАН України та Київського національного університету імені Тараса Шевченка, що, як і передмови члена-кореспондента НАНУ елліністки Н. Клименко та д.ф.н. тюрколога А. Меметова, свідчить про серйозність пропонованої книги.

Назва книги передає коло зацікавлень автора, котре охоплює крайній захід тюркського етнокультурного простору, в межі якого входять землі навколо Чорного моря, зокрема Балкани на заході, Україна на півночі й Туреччина на півдні.

Обсяг книги, що перевищив півтисячі сторінок, також свідчить про непересічність роботи, котра складається з 50 окремих наукових текстів, скомпонованих у 4 розділи.

Перший розділ книги “Турецька мова на Балканському півострові” продовжує розпочату авторкою ще під час написання кандидатської дисертації тематику дослідження тюркської діалектології на Балканах. Авторка є однією з небагатьох сучасних тюркологів у світі, що комплексно займається балканістикою і власноруч збирала польовий матеріал у Молдові, Румунії, Болгарії, Сербії, Чорногорії, Македонії, Косові, європейській Туреччині. Це дає їй право запропонувати власну класифікацію тюркських діалектів на Балканах, котрі, на її думку, не можна вважати окремою балканотурецькою мовою, а слід сприймати як групу розмежованих у просторі анклавних діалектів, що мають спільне з різними анатолійськими діалектами. В той же час на їхній синтаксис і морфологію значно вплинули місцеві нетюркські мови, значно змінивши їхню первинну структуру, а в наш час, внаслідок глобалізації їхніх носі-

їв, зачепили процеси уніфікації, викликані контактами з мовою метрополії. Цікавими роботами цього розділу є матеріали про практично недосліджену мову тюрків Косова та про фольклорний зв'язок між Балканами та приазовськими урумами.

Другий, найбільший, розділ праці “Історія огузьких мов. Караманлідика”, що включає в себе 27 робіт, присвячених сучасним науковим уподобанням авторки, сконцентрованим у галузі дослідження караманлідика – турецькомовних здебільшого конфесійних текстів грецькою графікою. Остання є абсолютно новою тематикою в дослідженнях з історичної тюркської граматики та фонетики, що спирається на тюркські огузькі тексти переважно православного походження, записані грецькою і зрідка – кириличною графікою. Ці тексти виникли після завоювання Константинополя турками, але головним їхнім осередком було православне тюркомовне населення Караману в Центральній Анатолії. З винайденням книгодрукування караманлійські тексти почали активно друкуватись у Європі і розповсюджуватись не лише серед караманлійців, а й мешканців Балкан – тюркофонів, гагаузів та урумів. Нині авторка є єдиним фахівцем з караманлідика в Україні, що разом з її володінням арабографічною османською мовою відкриває широкі можливості в розумінні історичного розвитку турецької та інших огузьких мов. Ряд статей присвячено аналізу епіграфіки Центральної Анатолії, аналізу транскрибування турецької мови грецькою абеткою, виявленню діалектних особливостей текстів. Кілька ґрунтовних робіт присвячено глибинному мовному аналізу рукописного урумського тексту, що зберігається в Києві, – так званого листування Трифілія. Кілька робіт авторки присвячено аналізу реального побутування друкованих караманлійських текстів у народному гагаузькому середовищі, а також тюркомовним текстам, що були друковані грецькою

графікою в Одесі, Бухаресті та Південному Причорномор'ї. На базі грандіозного масиву опрацьованої друкованої караманлідіки, епіграфіки й рукописного матеріалу з фондосховищ Туреччини, Греції, Молдови та України авторка приходить до висновків про існування кількох стандартів і мовних редакцій караманлійської літератури. Ці висновки дозволяють визначити походження і період виникнення багатьох неатрибутованих текстів. Важливим відкриттям авторки є вплив караманлійської друкованої літератури на гагаузьку й урумську мовні традиції. До серйозних положень авторки слід віднести доведений нею визначальний вплив османського літературного стандарту на мову караманлійських текстів. Це дозволяє розглядати ці тексти як єдине реальне джерело для дослідження турецької історичної фонетики, а також стилістики загалом.

Ознайомлення з третім розділом книги "Тюркські мови в Україні", що включає в себе 9 текстів, дозволяє зробити висновок, що авторка є рідкісним сходознавцем-тюркологом, котра володіє на достатньому для наукового опрацювання рівні мовою всіх тюркських народів України: кримських татар, гагаузів, караїмів, урумів, кримчаків. Завдяки її участі в південнокорейському проєкті дослідження усіх загрожених малих мов алтайської мовної родини вона брала участь в польових роботах з останніми живими носіями цих мов. Її праці, присвячені проблемі відродження зазначених мов, їхньому сучасному і давнішому стану, заслуговують на чільну увагу як соціолінгвістів і, ширше, філологів, так і істориків, політологів та фахівців з етнорегіонального аналізу, а їхній порівняльний аналіз є першою роботою в цьому напрямку.

Четвертий розділ "Українсько-тюркські взаємини", що складається з 7 текстів, включає в себе історіографічні роботи, що аналізують розвиток українського сходознавства протягом останнього століття. Це

стосується і праць засновника Інституту сходознавства НАН України Агатангела Кримського, й орієнталістичної мемуаристики першої половини ХХ ст., і досліджень зазначеного інституту кінця століття, в якому працює авторка монографії. До цих праць варто додати і тексти про внесок Омеляна Прицака та Ярослава Дашкевича в українське і світове сходознавство, розміщені в 3 розділі книги.

Позитивною рисою роботи є величезний список опрацьованої літератури, що об'єднує всі написані тексти і фактично дорівнюється до окремої бібліографічної розвідки з української та загалом світової тюркології.

На жаль, слабкою ланкою книги є відсутність запланованого на початку іменного та географічного покажчиків і діалектологічних карт, що викликано проблемами з друком книги. Але її великою позитивною рисою є відкритість для всього тюркологічного загалу, завдяки тому, що під однією палітуркою об'єднані тексти українською, турецькою, російською та англійською мовами, а кожна окрема праця має коротке резюме двома мовами. Це разом з розлогіми порівняльними таблицями, науковими перекладами рукописів та стародруків, транслітерацією значного масиву караманлійських текстів дозволить науковцям спиратись на дані роботи як на джерельну базу в подальших дослідженнях із загальнотюркської діалектології та історичної граматики.

Вважаємо, що слід неодмінно вітати появу таких масштабних та оригінальних праць з тюркології і, предметніше, тюркської філології в Україні, адже вони презентують стан сучасного наукового сходознавства в Києві і є візитною карткою нашої тюркології за кордоном.

*В.М. Підвойний,
к.ф.н., доц., зав. каф. тюркології
Ін-ту філології КНУ
імені Тараса Шевченка*